

Міністерство освіти і науки України

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

ВАКУЛЕНКО МАКСИМ ОЛЕГОВИЧ

УДК 81'33: [811.161.2'373+811.161.2'366+811.161.2'34+811.161.2'35]

СИНТЕЗ ДЕСКРИПТИВНОГО ТА ПРЕСКРИПТИВНОГО ПІДХОДІВ
У СУЧАСНІЙ КОДИФІКАЦІЇ
УКРАЇНСЬКОГО НАУКОВОГО ТЕРМІНОЛЕКСИКОНУ

10.02.21 – структурна, прикладна та математична лінгвістика

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора філологічних наук

Київ – 2020

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Українському мовно-інформаційному фонді НАН України

Науковий консультант: академік НАН України,
доктор технічних наук, професор
Широков Володимир Анатолійович,
Директор Українського мовно-інформаційного
фонду НАН України

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Кочан Ірина Миколаївна,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
завідувач кафедри українського прикладного
мовознавства

доктор філологічних наук, професор
Ситар Ганна Василівна,
Донецький національний університет
імені Василя Стуса (м. Вінниця),
доцент кафедри загального та прикладного
мовознавства і слов'янської філології

доктор філологічних наук, доцент
Шульгіна Валентина Іванівна,
Національний авіаційний університет,
професор кафедри журналістики
Навчально-наукового інституту
міжнародних відносин.

Захист відбудеться “28” лютого 2020 р. об 11⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.26 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, Київ-30, вул. Тургенєвська, 8/14.

Із дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (01601, Київ-30, вул. Пирогова, 9).

Автореферат розіслано “27” січня 2020 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Т. С. Толчєєва

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Дисертація присвячена вивченню дескриптивно-прескриптивного підходу в сучасній кодифікації українського термінолексикону.

Сучасне глобальне інформаційне суспільство сформувало нове багатомовне комунікаційне середовище. Оскільки саме мова є основним ідентифікатором нації та держави, то кожний народ, який прагне відіграти гідну роль у поступі людської цивілізації, мусить подбати насамперед про розвиток власної мови (П. Ю. Гриценко, В. Гумбольдт, А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк, Т. Секунда, Л. О. Симоненко, Ю. Шевельов, І. Шелудько, В. А. Широков та ін.). Відповідні дослідження мають відображати нові мовні явища з урахуванням традицій мови і тенденцій її розвитку.

Протягом останніх десятиліть мова набула технологічного статусу, дедалі інтенсивніше використовуючи технологічні підходи для ефективного виконання своїх функцій. Останнім часом провідні країни світу вкладали значні кошти в розвиток прикладної лінгвістики й лінгвістичної технології і на сьогодні виробили для своїх мов необхідну методологію та відповідні комп'ютерні засоби опрацювання великих текстових корпусів, що дає змогу ефективно проводити дослідження мовних фактів і створювати сучасну лінгвістичну продукцію (Х. Боас, Д. Журафський, Н. Кальцоларі, К. Фелльбаум, П. Фоссен, В. А. Широков та ін.). Що ж стосується України, то традиційне фундаментальне мовознавство досягло на її теренах доволі високого рівня, тимчасом як прикладні ділянки вітчизняної лінгвістики – зокрема, акустична фонетика, інформаційно-комп'ютерні технології опрацювання текстів тощо – поки перебувають на початковій стадії розвитку.

Найчутливішими в цьому розумінні є термінологічні проблеми. Разом із науково-технічним прогресом інтенсивно розвиваються відповідні терміносистеми, робота над якими потребує глибоких фахових знань (К. Я. Авербух, О. Вюстер, В. Г. Гак, В. П. Даниленко, М. Дорошенко, Т. Р. Кияк, І. М. Кочан, Д. С. Лотте, Г. П. Мацюк, О. О. Реформатський, Л. О. Симоненко, О. В. Суперанська, В. Д. Табанакова, Р. Теммерман та ін.). Важливою особливістю терміносистем є їхня когнітивно-комунікативна функція (В. Л. Іващенко, Р. Теммерман, В. А. Широков та ін.). Комплексний характер такого об'єкта потребує й комплексного різнорівневого його дослідження (К. Я. Авербух, В. А. Широков), яке інтегрує фонетичні та орфоепічні, морфологічні, семантичні, прагматичні та інші мовно-системні уявлення про термінологію. Це зумовило, своєю чергою, інтенсивний розвиток теорії терміна і утвердження термінознавства як наукового вчення (К. Я. Авербух, В. В. Виноградов, Г. О. Винокур, О. Вюстер, С. В. Гриньов, В. П. Даниленко, В. В. Дубічинський, Є. А. Карпіловська, Т. Р. Кияк, Н. Ф. Клименко, І. М. Кочан, В. М. Лейчик, Д. С. Лотте, Г. П. Мацюк, О. О. Реформатський, О. В. Суперанська, В. Д. Табанакова, С. Д. Шелов), що заклало підвалини для розуміння термінології як самостійної науки про терміни, яка має власний апарат дослідження. Для вироблення методологічного апарату науки термінології, який органічно поєднує дескриптивні та прескриптивні аспекти, корисними є теоретичні напрацювання щодо підходів, прийомів і методів наукового дослідження (В. Г. Адмоні, М. Ф. Алефіренко, А. Й. Багмут, Н. Бор, К. Гедель, Л. П. Іванова, В. І. Кодухов, М. В. Нікітін, Б. О. Серебренников,

Л. З. Сова, С. Ульманн, Ю. Шевельов, А. Шлейхер). У рамках теорії терміна було вивчено деякі аспекти *явища синонімії в термінології* (К. Я. Авербух, І. В. Волкова, С. В. Гриньов, В. П. Даниленко, А. І. Д'яков, Т. Кабре, І. М. Кочан, Л. Л. Кутіна, В. М. Лейчик, Д. С. Лотте, О. А. Мартиняк, О. І. Радченко, В. В. Турчин, С. П. Худолєєва, Ф. А. Циткіна, С. Фернандес-Сільва, Ж. Фрейша та ін.), запропоновано поняття критеріїв вдалого терміна (Д. С. Лотте, О. О. Реформатський, Т. Секунда), розроблено практики кодифікації українських фахових термінів (Т. Р. Кияк, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк, І. Шелудько та ін.) і їх лексикографування (П. Ю. Гриценко, В. В. Дубічинський, В. Л. Іващенко, Л. О. Симоненко, В. А. Широков та ін.).

Утім, сучасні проблеми термінології далекі від остаточного розв'язання. Функціонування спеціальної лексики характеризується швидким зростанням її обсягів, багатомовністю сучасного глобального суспільства, формуванням корпоративної мови та культури тощо.

Таким чином, комплексне дослідження фахової лексики є важливою науково-технічною проблемою, від успішного розв'язання якої істотно залежить ефективність міжнародних контактів держави та її місце у світовому розподілі праці.

Нагальним завданням термінологічної ділянки в сучасних умовах стає створення національної термінологічної системи, а також забезпечення її неперервного і оперативного вдосконалення й адаптації до світових стандартів, що зумовлюється необхідністю інтенсифікації міжнародних науково-технічних, виробничих і комерційних контактів. Таких властивостей національної терміносистеми можна досягти за умови, що сама термінологічна галузь задовольняє вимоги мобільності, масштабованості та інтероперабельності – тобто відповідає принципам відкритих систем. Звідси випливає й висновок щодо необхідності інформаційно-технологічної модернізації національної терміносистеми з урахуванням новітніх тенденцій і досягнень у світовій термінологічній галузі.

Актуальність теми дисертації зумовлена її спрямуванням на практичні потреби кодифікації українських термінів, на забезпечення фахової міжнародної комунікації в галузі прикладної лінгвістики, зокрема на вивчення загальних передумов необхідності впровадження української латиниці в українську термінологію, що узгоджується з європейськими перспективами України та інтенсифікацією її міжнародних контактів, які потребують графічно-знакової уніфікації полі мовних / різноалфавітних текстів і банків даних. Еквівалентність кириличного й латиничного “мовного портрету” України, наявність достатніх фонетичних даних для створення високоефективних автоматичних систем фахового перекладу з функцією розпізнавання та озвучування мовлення, які не залежать від особливостей мовця та мовлення, є необхідними умовами її успішної інтеграції в світовий мовно-інформаційний, економічний і геополітичний простір. Актуальність виконаного докторського дослідження підсилюється позицією його автора в тому, що на тлі надзвичайно потужної теоретико-методологічної термінологічної традиції, яка склалася у фундаментальному українському мовознавстві, певні прикладні аспекти вивчення фахових мов (зокрема, акустична

фонетика), інформаційні та лінгвістичні технології їхнього опрацювання перебувають поки ще на стадії становлення.

Гіпотеза дослідження базується на понятті про епістеміологічні характеристики, які виокремлюють науку серед інших сфер людської діяльності (Т. Кун), на теоремах Геделя про неповноту, а також на положенні про комплексний характер науки про терміни, що використовує прийоми та методи, які не зводяться до суто лінгвістичних (К. Я. Авербух). Припускаємо, що термінологія як самостійна наука оперує власними методами, які включають у себе і лінгвістичні, і нелінгвістичні аспекти і тим самим забезпечують ефективне комплексне дослідження термінологіки. Із цього припущення випливає декілька важливих наслідків: теза про необхідність використання лінгвістичних технологій, фізичних моделей, математичної логіки та математичних методів у термінологічних дослідженнях; теза про можливість чисельного вимірювання семантичних відстаней між термінологічними (лексичними) одиницями; теза про нерозривність загальної й термінологічної лексики, що передбачає можливість умотивованого поширення (в окремих випадках) одержаних для термінологіки висновків на загальну лексику і навпаки; теза про наявність і навіть умотивованість синонімії в термінології; теза про необхідність дослідження термінологіки також на фонетичному рівні; теза про існування інваріантних акустичних параметрів звуків мовлення, які виражаються через відношення формантних частот, зумовлених трубним резонансом у мовленнєвому тракті; теза про принципову можливість створення взаємнооднозначної системи транслітерації для східнослов'янських мов, зокрема української, яка використовує лише комбінації базових літер латинського алфавіту і забезпечує повну еквівалентність вихідного й транслітерованого текстів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тему дисертації затверджено Науковою радою "Закономірності розвитку мов і практика мовної діяльності" НАН України (протокол № 4 від 10 грудня 2015 р.), уточнено й перезатверджено в новій редакції на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.26 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, протокол № 5 від 19 грудня 2019 року.

Метою дисертації є розроблення й апробація нового дескриптивно-прескриптивного підходу до процесу кодифікації українського наукового термінологікону.

Досягнення поставленої мети потребує виконання таких **завдань**:

- сформулювати теоретичні положення щодо терміна і термінології;
- узагальнити й уточнити ознаки вдалого (оптимального) терміна;
- визначити основні шляхи й тенденції розвитку галузевих термінологіконів;
- розкрити характер взаємодії природничої та загальнонавчальної української лексики;
- дослідити процес кодифікації українського термінологікону на лексичному, морфосемантичному та фонетичному рівнях;
- за допомогою методу акустичних інваріантів визначити відповідні фонетичні (акустичні) характеристики звуків мовлення;

– спираючись на результати фонетичних досліджень і власний досвід лексикографічної діяльності, запропонувати рекомендації щодо графічного подання низки іншомовних, запозичених, питомих слів і термінів.

Об'єкт дослідження – загальнонавчана і спеціальна українська наукова лексика, в тому числі українські наукові терміносистеми (головним чином природничі), в дескриптивному та прескриптивному аспектах.

Предмет дослідження – фонетична, лексико-семантична та граматична кодифікація української термінологічної та загальнонавчаної лексики в галузі фізики та суміжних наук.

Джерельною базою дисертації слугує сучасна українська усна й писемна фахова лексика в галузі фізики та суміжних наук: лекційні матеріали викладачів (професорів і доцентів) фізичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка (1981 – 2015), матеріали засідань Термінологічної комісії з природничих наук Київського національного університету імені Тараса Шевченка (1994 – 1998), робочі матеріали української групи виконавців проекту INTAS-UA (1996 – 1998), матеріали конференцій “Українська термінологія і сучасність” (Київ, 1996 – 2015) і “Проблеми української термінології” (Львів, 1994, 1996), термінографічні джерела з фізики (“Фізичний словник” [І. І. Біленко], “Тлумачний словник із фізики” [М. О. Вакуленко, О. В. Вакуленко]), українська фахова періодика з фізики (“Український фізичний журнал”, “Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: Фізика, 1981 – 2015).

Фактичним матеріалом дисертації є 6644 статті (які складають 767 сторінок) роботи: Вакуленко М. О., Вакуленко О. В. Тлумачний словник із фізики: [6644 статті]. Київ: ВПЦ “Київський університет”, 2008. 767 с.

Методи дослідження. У роботі комплексно застосовано такі **методи і прийоми дослідження:**

спостереження – для визначення наявності чи відсутності терміноодиниць, морфів і мовних закономірностей у науковій мові, для з'ясування практики застосування мовознавчих підходів у термінотворенні та терміновживанні;

елементи порівняльно-історичного методу – для дослідження вживання фонеми /h/ у європейських мовах і української /x/, літер “г”, “Г”, “х”, “і”, “и” у запозиченнях; для обґрунтування транслітерації “г”, “й”, “ь” та йотованих);

зіставний метод – для порівняння акустичних характеристик англійських і українських звуків – [h] / [г] і [h] / [x], [I] / [i] та [I] / [и]);

дефінітивний аналіз – для уточнення означень деяких метатермінів, зокрема *термін, термінологія, синонім*; для унормування, упорядкування й уточнення низки термінів, на матеріалі яких виконано дослідження; для вироблення критеріїв вдалого терміна тощо);

структурний метод – для вивчення специфіки лексико-семантичних відношень у терміносистемах порівняно із загальномовною системою, а саме: за допомогою *дистрибутивного аналізу* досліджено синонімію, паронімію й полісемію в галузевих терміносистемах; за допомогою *компонентного аналізу* – семантичну структуру термінів; метод *опозицій* використано для визначення функцій синонімів у мові загалом і в терміносистемах зокрема;

функціональний метод – для уточнення особливостей вживання синонімів, омонімів і паронімів, для унормування правил відмінювання нових чи малопоширених термінів і використання деяких прийменників;

морфосемантичний аналіз – для розрізнення паронімів і вироблення правописних рекомендацій;

контрольований відбір – для визначення термінологічних одиниць, які спричиняють складнощі у кодифікації.

Розроблений здобувачем метод *акустичних інваріантів* застосовано для вивчення відповідних характеристик звуків мовлення, що дало змогу розмежувати залежні й незалежні від мовця акустичні параметри і знайти інваріантні характеристики звуків мовлення; розроблений здобувачем *метричний метод* – для визначення семантичних відстаней між лексичними одиницями.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що в роботі *вперше* розроблено дескриптивно-прескриптивний авторський підхід для дослідження термінологіки й обґрунтування уніфікації українських термінів переважно природничої сфери; *запропоновано* розглядати термінологію як самостійну науку, яка має свою метамову кодифікації термінів, а не як сукупність термінів певної галузі (для позначення цього поняття застосовано дескрипцію *термінологіксон*). *Розмежовано* омонімію та полісемію термінів з урахуванням етимологічних рішень, *прокласифіковано* різновиди синонімії в терміносистемах.

Доведено гіпотезу про наявність і доцільність синонімічних відношень у природничих терміносистемах, на відміну від поширених традиційних тверджень про неможливість чи шкідливість синонімії в термінології; про можливість чисельного вимірювання семантичних відстаней між термінологічними (лексичними) одиницями; про існування інваріантних акустичних параметрів звуків мовлення, які виражаються через відношення формантних частот, зумовлених трубним резонансом у мовленнєвому тракті; про можливість створення взаємнооднозначної системи транслітерації для східнослов'янських мов, зокрема української, яка використовує лише комбінації базових літер латинського алфавіту і забезпечує повну еквівалентність вихідного й транслітерованого текстів.

Удосконалено методологічний інструментарій науки термінології шляхом уведення в її операційне поле двох нових методів: 1) *метричного* (що базується на математичній аналогії між незалежними семами та координатами точки в багатовимірному евклідовому просторі) – для визначення семантичних відстаней між термінологічними (лексичними) одиницями, який надає змогу отримати точні аналітичні вирази, що кількісно характеризують ступінь близькості значень розглянутих одиниць; 2) *інваріантно-акустичного* методу дослідження мовлення, на основі якого вперше знайдено інваріантні характеристики звуків мовлення, що дають змогу цілком відділити залежні від мовця акустичні параметри від незалежних.

Розроблено практичні рекомендації щодо кодифікації природничих термінів і термінологічних слів, які спричиняють особливі складнощі у їхньому вживанні – зокрема таких, які проявляють паронімічні та псевдосинонімічні властивості, двоосновних термінів, термінів з непрозорою семантикою та етимологією, термінів

англійського походження з фонемою /h/, а також українських термінів, позначуваних віддієслівними іменниками та дієприкметниковими формами.

Уперше *апробовано* комплексні комп'ютеризовані продукти “Східнослов'янська латиниця” та “Українська латиниця”, які включають у себе наукові принципи кирилично-латиничної транслітерації, наукове обґрунтування, транслітераційні таблиці та автоматичні засоби транслітерації. Ці прикладні продукти, на відміну від раніше відомих, є міждисциплінарними, послідовно враховують історичний розвиток слов'янської писемності та повністю забезпечують взаємнооднозначну відповідність вихідного і транслітерованого текстів, що є головною засадою транслітерації.

Зміст дисертації сформульовано в положеннях, які **винесено на захист**:

1. Термінологія – це самостійна наука про терміни, яка має власні методологічний апарат і метамову опису. Для позначення сукупності термінів певної галузі в науковий обіг уведено дескрипцію *термінолексикон*).

2. Комплексний дескриптивно-прескриптивний підхід полягає в поєднаному застосуванні статистичного та аналітичного методів, що узагальнює методику опрацювання мовного матеріалу і підвищує ефективність термінологічних досліджень.

3. У термінології синоніми виконують такі функції: 1) уточнення та розмежування понять; 2) урізноманітнення та збагачення наукової мови; 3) утворення похідних термінів; 4) створення перспективного лексичного запасу; 5) тлумачення; 6) структурування терміносистеми.

4. Метричний метод визначення семантичних відстаней між лексичними одиницями, який базується на математичній аналогії між незалежними семами та координатами точки в багатовимірному евклідовому просторі, є новим кількісним методом математичної лінгвістики. Цей метод дає змогу отримати аналітичні вирази для семантичних відстаней і вимірювати відмінності між значеннями слів чисельно. За відсутності смислового виділення якогось окремого слова, коли значення “інтенсивність” порівнюваних лексем однакова і покладається рівною одиниці, семантична відстань між ними визначається формулою:

$$|w_2 - w_1| = 2^{1/2} [1 + (q - k)m^{-1/2}n^{-1/2}]^{1/2},$$

де m і n – повні кількості сем у словах w_1 і w_2 відповідно, k і q – відповідні кількості збіжних синонімічних і антонімічних сем у цих словах.

5. Українські терміни, позначувані віддієслівними іменниками, не мають граматичної категорії виду.

6. Застосування інваріантно-акустичного аналізу мовлення дає змогу визначити інваріантні, незалежні від мовця акустичні характеристики звуків мовлення, поглибити розуміння їх властивостей та створити передумови для вдосконалення автоматичного розпізнавання мовлення.

7. Інваріантні акустичні параметри звуків мовлення визначаються відношенням частот формант, зумовлених трубним резонансом у мовленнєвому тракті.

8. Приголосні звуки можуть вимовлятися в останній фазі з післяпридихами, які за своїм формантним складом подібні до голосних і відіграють важливу роль у міжзвуковій взаємодії.

9. Найближчим акустичним відповідником англійського звука [ɪ] є український [і], а англійського [h] – український [х].

10. Система української латиниці, яка відповідає затвердженням Держстандартом України принципам транслітерації, забезпечує взаємнооднозначну відповідність між кириличними та латинізованими текстами і рекомендована Транслітераційною комісією НАН України і АНВШ України 16.11.2000, є необхідним представленням державної мови України у міжнародному спілкуванні.

Практичне значення одержаних результатів дисертації полягає в можливості їхнього застосування у навчальних курсах: “Загальне мовознавство”, “Прикладна лінгвістика”, “Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство”, “Зіставна лінгвістика”, “Вступ до перекладознавства”, “Письмовий переклад з англійської мови на українську”, “Письмовий переклад з української мови на англійську”, “Вступ до прикладної лінгвістики”, “Теорія і практика перекладу”; у наукових дослідженнях із термінології, фонетики та фонології, у термінографічній, технологічній і стандартизаційній діяльності, у пропозиціях до нової редакції українського правопису, у мовно-інформаційних технологіях. Зокрема, інваріантні характеристики звуків української та англійської мов слід використовувати у фонетичних атласах і новітніх системах розпізнавання мовлення, транслітераційна система української латиниці необхідна для ефективного міжнародного спілкування, ознаки вдалого терміна важливі для термінографічної роботи, а підхід до визначення семантичних відстаней потрібен для семантичного аналізу. Результати дисертаційного дослідження готові до їх прикладної апробації.

Апробація результатів дослідження здійснювалася на *п'ятдесяти семи* наукових конференціях, читаннях і симпозіумах, з яких *сорок* міжнародних: МНК “Відтворення українських власних назв (антропонімів і топонімів) іноземними мовами”. Київ: Ін-т української мови НАН України, 1993; МНК “Проблеми української науково-технічної термінології”. Львів: НУ “Львівська політехніка”, 1994, 1996; МНК “Українська термінологія і сучасність”. Київ: Інститут української мови НАН України, 1996, 2009, 2013, 2015; МНК Проблеми утвердження і функціонування державної мови в Україні”. Київ: Національний університет “Кієво-Могилянська академія”, 1996; МНК з проблем зіставної семантики. Київ: Київський національний лінгвістичний університет, 1997; Міжнародна славістична конференція пам'яті професора Костянтина Трохимовича. Львів, 1998; МНК “Чи має українська нація перспективу? Національна ідея. Уроки останнього десятиріччя”. Київ, 2000; Другі міжнародні науково-практичні читання, присвячені пам'яті укр. фольклориста М. Пазяка. Київ, 2002; IV Міжнародний конгрес українців. Київ, 2002; 9th Conference on Laboratory Phonology [9-а Конференція з лабораторної фонології]. USA, 2004; МНК до 120-річчя від дня народження академіка М. Я. Калиновича “Рецепція наукової спадщини академіка М. Я. Калиновича в сучасній філології”. Київ: КНУ імені Тараса Шевченка, 2009; МНК “Мова і культура”. Київ: ВД Дмитра Бураго, 2009, 2010; III МНК “Соціокультурні та етнолінгвістичні проблеми галузевого перекладу в парадигмі

євроінтеграції”. Київ, 2010; МНПК “Мови і світ: дослідження та викладання”. Кіровоград: Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, 2010, 2011; МНК “Слов’янська писемність і культура”. Київ: КНУ імені Тараса Шевченка, 2010; IV МНК “Пріоритети германського і романського мовознавства”. Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2010; МНК “Мова як світ світів. Граматика і поетика текстових структур”. Київ: КНУ імені Тараса Шевченка, 2010; Міжнародна науково-практична інтернет-конференція з україністики “Діалог мов – діалог культур. Україна і світ”. Мюнхен, 2010, 2011; МНК “Сучасні проблеми лексикографії”. Харків, 2011; МНК “Мова – література – культура в контексті національних взаємозв’язків”. Бердянськ: БДПУ, 2011; МНК “Горизонти прикладної лінгвістики та лінгвістичних технологій (MegaLing)”. Київ: Український мовно-інформаційний фонд НАН України, 2011, 2012, 2013; XX ювілейний міжнародний славістичний колоквиум. Львів, 2011; II Международный научный симпозиум “Славянские языки и культуры в современном мире”. Москва: МГУ имени М. В. Ломоносова, 2012; МНК “Україна і світ”. Київ: КНЛУ, 2013; Science in the modern information society III [III МНПК “Наука в сучасному інформаційному суспільстві”]. North Charleston, USA, 2014; МНК “Науковий потенціал славістики: історичні здобутки та тенденції розвитку”. Київ: НБУ імені В. І. Вернадського, 2015; Міжнародний науковий симпозиум “Словенська термінологія данас”. Белград: Інститут сербської мови САНУ, 11-13 травня 2016; МНК “Слов’янознавство і нові парадигми та напрями соціогуманітарних досліджень”. Київ: НБУ імені В. І. Вернадського, 2017; XVIII МНПК “Побудова інформаційного суспільства: ресурси і технології”. Київ, 2019; МНК “Бібліотека. Наука. Комунікація: актуальні тенденції у цифрову епоху”. Київ, 2019.

Основні положення і висновки дисертації викладалися у наукових доповідях здобувача в Техаському університеті в Арлінгтоні (США, 2003-2004 рр.), у лабораторії експериментальної фонетики Київського національного університету імені Тараса Шевченка (2009 р.), Інституті Фраунгофера (Ерланген, Німеччина, 18 травня 2018 р.); обговорювалися на Всеукраїнській нараді “Сучасний стан термінознавства та проблеми стандартизації науково-технічної термінології” під егідою Міністерства освіти і науки України (26 травня 2009 р.), на науково-практичному семінарі “Інформаційні ресурси для науки та освіти” кафедри загального мовознавства Національного університету “Києво-Могилянська академія” (27 січня 2010 р.), на семінарах Українського мовно-інформаційного фонду НАН України і засіданнях його вченої ради (2012-2015 рр.).

Публікації. Проблематику, теоретичні й практичні результати дисертаційного дослідження висвітлено у *шістдесяти* публікаціях здобувача, з яких *три* одноосібні монографії (Сучасні проблеми термінології та української наукової термінографії. Київ: ВПЦ “Київський університет”, 2009. 69 с., 4,0 др. арк.; Українська термінологія: комплексний лінгвістичний аналіз. Івано-Франківськ: Фоліант, 2015. 361 с., іл., 22,6 др. арк.; From Terminology-Vocabulary to Terminology-Science: A Ukrainian Trend. Beau Bassin: LAP, 2018, 120 с., 7,5 др. арк.); *три* термінологічні словники (80,69 др. арк.); *три* електронні термінологічні словники; *двадцять сім* (10,4 др. арк.) одноосібних статей,

опублікованих у наукових фахових виданнях України; *сім* (6,4 др. арк.) статей, надрукованих у періодичних виданнях, які індексуються в міжнародних наукометричних базах даних *Scopus* і *Web of Science*; *три* (0,8 др. арк.) одноосібні статті у періодичних наукових виданнях інших держав; *чотирнадцять* (6,1 др. арк.) статей в українських наукових виданнях, які не внесено до списку фахових видань України.

Особистий внесок здобувача. Основні положення та висновки дисертації сформульовані автором особисто. У наукових працях, опублікованих у співавторстві (номери 5, 6, 7, 8, 9 за списком публікацій в авторефераті), автору належать:

- відбір повних синонімів;
- класифікація віддієслівних іменників за видами дій;
- створення нових термінів;
- виявлення лакун у чинному правописі;
- написання та уточнення українських тлумачень термінів.

Структура й обсяг роботи. Дисертація складається з анотації, переліку умовних скорочень, вступу, чотирьох розділів основного змісту, загальних висновків, списку використаних джерел (436 позицій, з яких 69 – іноземними мовами), трьох додатків. Дисертація містить 7 таблиць і 41 рисунок. Загальний обсяг роботи становить 432 сторінки, обсяг основного тексту без додатків – 379 сторінка, література – 42 сторінки, обсяг додатків – 53 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовано актуальність роботи, визначено об'єкт і предмет дослідження, мету та завдання роботи, окреслено методи дослідження, вказано джерельну базу дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичне значення і практичну цінність роботи.

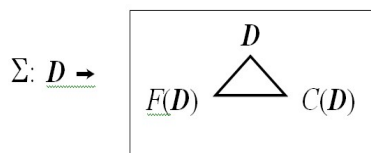
У **першому розділі** “**Теоретичні засади термінологічних досліджень**” розглянуто теоретичні питання: поняття терміна і термінології, суть дескриптивно-прескриптивного підходу в дослідженні та кодифікації термінолексики, загальні тенденції розвитку сучасних терміносистем, основні лексико-семантичні відношення в термінолексиконі (полісемію, омонімію, паронімію, синонімію), національну та інтернаціональну тенденції поповнення сучасного термінофонду, сформульовано підхід до аналітичного визначення семантичних відстаней між лексичними одиницями, а також викладено теоретичні передумови фонетичного аналізу термінолексики.

Процес кодифікації в мові традиційно розуміють як систематизацію мовних явищ у словниках, граматиках, довідниках тощо, що орієнтує мовців на дотримання взірцевої мовної норми (С. Я. Єрмоленко). У термінології кодифікацію застосовують щодо термінолексики.

На основі аналізу наявних трактувань терміна запропоновано авторську дефініцію: *термін* (від грец. *τέρμα* ‘кінець, межа’) – це одиниця лексичного рівня (слово або словосполучення), яка позначає певне поняття у відповідній галузі людської діяльності, утворює функціонально-тематичний клас галузевої лексики і є

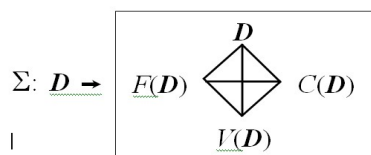
органічним (системним чи позасистемним) елементом термінологічного фонду. Таке трактування терміна узагальнює попередні уявлення про нього і більшою мірою відповідає його природі.

Співвідношення між об'єктом спостереження, мовним знаком і поняттям часто зображують трикутником Фреге, який у випадку термінолексики набуває вигляду:

Тут D – об'єкт (денотат); $F(D)$ – знак (мовний або спеціальний), ім'я об'єкта; $C(D)$ – поняття про D , концептуалізація D (десигнат); Σ – суб'єкт (В. А. Широков).

Узагальненням трикутника Фреге є так званий концептуальний квадрат:

Тут $\Sigma: D \rightarrow V(D)$ – концептуалізація об'єкта D ; $F(D)$ – формальна частина $V(D)$; $C(D)$ – змістова частина $V(D)$ (В. А. Широков).

Термін можна представити у вигляді упорядкованої трійки $(\tau; K; \Lambda)$, $\tau: K \rightarrow \Lambda$, де K є певним елементом концептосфери предметної галузі, а τ – певним відображенням K у певну природну мову Λ . У процесах термінотворення і термінозастосування (*номінація, когніція та комунікація*) відбувається розширення системи природної мови Λ у більш комплексну мовно-інформаційну структуру Λ^{ex} , яка містить математичні, хімічні, логічні та інші спеціальні символи, поняття і формули, а також їх інтерпретації у вербальній та мультимедійній формі.

Нині більшість фахівців розглядають термінологію як самостійну науку про терміни (Л. А. Васенко, В. В. Дубічинський, О. М. Кринець; А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько; В. М. Лейчик; Н. Овчаренко). Міжнародний стандарт “Terminology work – Vocabulary – Part 1: Theory and application” (definition 3.5.2) також трактує термінологію як науку, що вивчає структуру, утворення, розвиток і вживання галузевих термінологій, а також керування ними. Проте специфічних наукових методів термінології (разом із принципами й особливостями їх застосування) до недавнього часу вироблено не було – і це не давало змоги розглядати термінологію як повноцінну науку.

Кожна розвинена наука має два основні методи дослідження, які взаємно доповнюють один одного. Наприклад, фізика користується експериментальним і теоретичним методами. Суто мовознавчі методи також можна розділити на експериментальні й теоретичні. Подібним чином можна виділити два методи дослідження і в термінології. Термінологія як наука вивчає правила і закономірності утворення, розвитку та функціонування термінів у певній галузі людської діяльності. Користується вона статистичним та аналітичним методами

дослідження. Виділення статистичного й аналітичного методів відображає співвідношення між дескриптивним і прескриптивним підходами до вивчення та кодифікації загальноживаної та фахової лексики (Cabré Castellví, Warburton). Комплексне застосування статистичного й аналітичного методів урахує природні особливості об'єктів дослідження термінології зокрема та мовознавчої науки загалом – адже, наприклад, значна частина термінів виникає стихійно (В.М. Лейчик), а вже потім опрацьовується.

Вдалий (оптимальний) термін має такі ознаки: 1) точність, 2) суттєвість (охоплення важливих ознак поняття), 3) зрозумілість, 4) гнучкість (здатність легко творити похідні слова), 5) милозвучність, 6) системність (відображення в назві належності до певного класу понять), 7) органічність (відповідність нормам правопису і тенденціям розвитку мови), 8) сполучуваність (здатність поєднуватися в словосполучення), 9) однозначність (на противагу багатозначності), 10) номінативність (на противагу описовості), 11) стислість. Ураховуючи динамічний розвиток світових лінгвістичних технологій опрацювання текстів, перспективним видається завдання виробити на основі лексико- та термінографічної практики формалізовану процедуру застосування перелічених вимог, щоб використовувати їх в автоматичному режимі.

З огляду на те, що терміноелементи є невід'ємним компонентом лексичного рівня мовної системи, природною є наявність різноманітних лексико-семантичних – синонімічних, паронімічних, полісемічних, омонімічних – відношень у термінолексиконі. Серед усіх типів лексико-семантичних відношень у термінолексичі синонімічні зв'язки відіграють особливу роль, хоча б з огляду на те, що донедавна наявність термінів-синонімів заперечували або сприймали як явище украй небажане і шкідливе.

Явище *синонімії* в термінології досліджували К. Я. Авербух, І. В. Волкова, С. В. Гриньов, В. П. Даниленко, А. І. Д'яков, І. М. Кочан, Л. Л. Кутіна, В. М. Лейчик, В. М. Лесин, Д. С. Лотте, О. А. Мартиняк, О. С. Пулинець, О. І. Радченко, В. В. Турчин, В. І. Шульгіна та багато інших. В. П. Даниленко зазначає, що навіть у стандартах, де ставлення до синонімії категорично заперечне, з'являються “замасковані” синоніми. Ірина Кочан зауважує, що варіативність є характерною ознакою термінології, а Н. Рибак, Т. Рибак і Н. Хомик вважають, що синонімія властива різним галузям науково-технічної термінології на всіх етапах їх розвитку і що наявність синонімічних і варіантних термінів, а також боротьба між ними за місце в термінолексиконі є показниками його постійного розвитку. Значна кількість західних авторів сприймають термінологічну варіантність як умотивоване, корисне та важливе явище (Л. Боукер), відзначаючи її наявність у текстових корпусах (А. Піктон; А. Кондаміне).

Синоніми в термінолексиконі не лише природні, а й виконують низку необхідних функцій, зокрема: 1) уточнення та розмежування понять (це стосується насамперед граматичної синонімії); 2) збагачення наукової мови; 3) утворення деяких похідних термінів; 4) створення перспективного лексичного запасу для подальшого розвитку термінології; 5) тлумачення незрозумілого (переважано іншомовного) терміна; 6) формування терміносистеми.

Для кількісного визначення семантичних відстаней між терміноодинацями – що є одним із основних завдань семантичного аналізу фахового тексту – доцільно застосовувати запропонований у цій роботі аналітичний підхід, у рамках якого семи цих одиниць розглядаємо як координати відповідного слововектора в багатовимірному значеннєвому просторі. Зокрема, за відсутності смислового виділення якогось окремого слова, коли значення “інтенсивність” порівнюваних лексем однакова і покладається рівною одиниці, семантична відстань між ними визначається формулою:

$$|w_2 - w_1| = 2^{1/2}[1 + (q - k)m^{-1/2}n^{-1/2}]^{1/2}, \quad (1)$$

де m і n – повні кількості сем у словах w_1 і w_2 відповідно, k і q – відповідні кількості збіжних синонімічних і антонімічних сем у цих словах.

Одним із необхідних критеріїв придатності терміна є його нормативність. Разом з тим, на сучасному етапі ставлення фахівців до українського правопису є далеко не однозначним, і лексикографічний різнобій спостерігається навіть в академічних словниках. Розв’язання цієї проблеми слід шукати саме на фонетико-фонологічному рівні, який дає можливість усвідомити безсторонні наукові принципи та об’єктивні закономірності, що діють у ланцюжку “звук мовлення” – “фонема” – “графема”.

У другому розділі “**Методологічні засади дослідження термінолексyki**” описано й розвинуто наукові методи, застосовані в роботі, і сформульовано етапи дослідження.

Важливим завданням термінологічної галузі є осмислення її статусу як науки, що нерозривно пов’язано з прикладним аспектом – практичною розробкою й уніфікацією поняттєвого апарату і методів дослідження. У світлі активного поширення міждисциплінарних досліджень і синкретизму та синтетизму наукової макропарадигми (А. Шлейхер, М. Ф. Алефіренко, В. І. Кодухов та ін.) – тобто співіснування кількох різнопланових парадигм, наявність міжгалузевого та міждисциплінарного взаємовпливу), актуальними і продуктивними є ідеї про методологічну взаємодію різних наукових галузей – адже нині, за Б. Серебренниковим, сучасна лінгвістика “переростає свої традиційні межі” та, за В. Широковим, усе виразніше набуває технологічного статусу.

Своєрідність методів, на які ця робота спирається, зумовлена комплексним характером дослідження, в межах якого вирішуються фундаментальні й прикладні питання термінології, лексикології, граматики, запроваджуються досягнення суміжних галузей – зокрема, акустичної фонетики, за допомогою якої розв’язано в тому числі й низку правописних проблем. Специфіка методів дослідження полягає в їхньому узагальнено-синтетичному характері, який виявляється в синтезі дескриптивного та прескриптивного підходів – зокрема, в ефективному поєднанні загальнонаукових і різногалузових, в тому числі й суто лінгвістичних, методів. У роботі сформульовано поняття статистичного методу (СМ) і аналітичного методу (АМ), які відображають і охоплюють суто лінгвістичні методи і методи інших наук.

Статистичний метод (СМ), який окреслює “що звично?”, полягає у визначенні наявності того чи іншого мовного явища чи факту безвідносно до їхньої правильності і передбачає накопичення мовних фактів. Підставою для

формулювання цього методу науки термінології є міркування В. Г. Адмоні, який увів поняття граматичної статистики і симптоматичного кількісного аналізу. Найголовнішими складниками цього методу є спостереження і констатаційний етап низки лінгвістичних і загальнонаукових методів. За допомогою прийомів і методик статистичного методу (вони передбачають спостереження та виділення аналізованих одиниць на основі опрацювання текстів, анкетування, опитування, тестування, асоціативного експерименту, польового збору матеріалу тощо) традиційно досліджують усне мовлення та писемні джерела, фіксуючи практику практики вживання (узус) певної мовної / мовленнєвої одиниці. СМ не передбачає критичної оцінки наявних результатів і переведення кількості набутої інформації в якісно нове знання, а отже потребує застосування додаткових інтерпретаційних засобів.

Аналітичний метод (АМ), який визначає “що правильно?”, передбачає критичний науковий аналіз і дає змогу з’ясувати наукову обґрунтованість і доцільність використання певної мовної одиниці (в тому числі лексеми і, зокрема, терміна) або способу функціонування конкретного правила. До складників АМ відносимо індукцію та дедукцію, ідеалізацію та формалізацію, метод гіпотез, трансформаційний етап методу аналізу та синтезу, інтерпретаційний етап описового методу, порівняльний метод, порівняльно-історичний метод (він включає прийоми реконструкції, глотохронології, історико-етимологічного аналізу), історико-порівняльний метод, структурний метод (він включає методики опозиційного, дистрибутивного, трансформаційного, компонентного, ланцюжкового аналізу, комутації та аналізу безпосередніх складників), функціональний метод (він включає в себе лінгвостилістичний, прагматичний, конверсаційний, контекстуально-інтерпретаційний аналіз і дискурс-аналіз), типологічний, зіставний, лінгвостатистичний методи, конструктивний метод, метод акустичних інваріантів, метричний метод тощо.

Дослідження проводилося в *три* етапи.

На *першому етапі* за допомогою *контрольованого відбору* (складник АМ) було відібрано характерні термінологічні одиниці, які спричиняють складнощі у кодифікації.

На *другому етапі* на основі аналізу теоретичних праць із мовознавства і термінознавства було сформульовано теоретичну базу дослідження. На цьому етапі було комплексно застосовано такі прийоми та методи в рамках СМ і АМ:

– *спостереження* (складник СМ) – для визначення наявності чи відсутності закономірностей у науковій мові, для з’ясування практики застосування мовознавчих підходів у термінотворенні та терміновживанні;

– *дефінітивний аналіз* (компонент АМ) – для уточнення означень деяких метатермінів, зокрема *термін*, *термінологія*, *синонім*; для вироблення критеріїв вдалого терміна тощо;

– *структурний метод* (складник АМ) – для вивчення специфіки лексико-семантичних відношень у терміносистемах порівняно із загальномовною системою, а саме: за допомогою *дистрибутивного аналізу* досліджено синонімію, паронімію й полісемію в галузевих терміносистемах; за допомогою *компонентного аналізу* –

семантичну структуру термінів; прийом *опозицій* використано для визначення функцій синонімів у мові загалом і в терміносистемах зокрема.

На *третьому етапі* було проведено комплексне дослідження вибраних одиниць і сформульовано рекомендації щодо їх кодифікації за допомогою таких методів:

- *спостереження* (складник СМ) – для визначення наявності чи відсутності терміноодиниць і морфів у науковій мові;

- *описовий метод* (складник АМ) – для виділення словотвірних афіксів у віддієслівних іменниках і класифікації віддієслівних іменників, для дослідження лексико-семантичних відношень і визначення ролі синонімів, для фонетичного аналізу термінів, для вироблення правописних рекомендацій;

- *дефінітивний аналіз* (компонент АМ) – для унормування, упорядкування й уточнення низки термінів, на матеріалі яких виконано дослідження;

- *порівняльно-історичний метод* (складник АМ) – для дослідження вживання фонем /h/ у європейських мовах і української /x/, літер “г”, “г”, “х”, “і”, “и” у запозиченнях; для обґрунтування транслітерації “г”, “й”, “ь” та йотованих);

- *зіставний метод* (компонент АМ) – для порівняння акустичних характеристик англійських і українських звуків – [h] / [г] і [h] / [x], [i] / [і] та [I] / [и]);

- *компонентний аналіз* (елемент АМ) – для з’ясування семантичної структури термінів;

- *функціональний метод* (елемент АМ) – для уточнення особливостей вживання синонімів, омонімів і паронімів, для унормування правил відмінювання нових чи малопоширених термінів і використання деяких прийменників;

- *морфосемантичний аналіз* (складник АМ) – для розрізнення паронімів і вироблення правописних рекомендацій;

- *розроблений здобувачем метод акустичних інваріантів* (компонент АМ) – для вивчення відповідних характеристик звуків мовлення, що дало змогу розмежувати залежні й незалежні від мовця акустичні параметри і знайти таким чином інваріантні характеристики звуків мовлення.

Використання необхідних, залежно від мети й об’єкта вивчення, компонентів статистичного і аналітичного методів як рівноправних складників цілісного підходу в межах лінгвістичного дослідження сприяє усуненню типових недоліків застосування окремих мовознавчих методів, зокрема недосконалості вихідних теоретичних положень та узагальнення однієї частини цілого (Б. Серебренников), і таким чином забезпечує можливість отримати максимально збалансоване наукове узагальнення щодо кількісно-якісних характеристик мовного явища.

Значні обсяги сучасних термінолексиконів і швидке їх поповнення новими одиницями роблять малоефективними традиційні мовознавчі методи, які базуються на тривалому спостереженні досліджуваних об’єктів і тактиці невтручання в мовні процеси. У термінології на одного носія мови припадає на кілька порядків більше новотворів, ніж у звичайній мові – тому практично не працює механізм саморегулювання, відшліфовування, самоунормування терміноодиниць. Застосування аналітичного та статистичного методів, які взаємно доповнюють

один одного – це доступна для широкого загалу і водночас ефективна методика, що спрямовує процеси термінотворення і терміновживання в наукове русло.

У третьому розділі “Лексична, морфосемантична та фонетична кодифікація української термінологіки” досліджено проблему іншомовних запозичень, проаналізовано семантико-стилістичні особливості використання паронімів і псевдосинонімів у фаховій мові, сформульовано науковий підхід до термінологічного вживання віддієслівних іменників і дієприкметникових форм активного стану в українській науковій мові, окреслено можливості та перспективи національного словотворення у термінології; знайдено акустичні характеристики та інваріанти українських і англійських звуків, досліджено особливості та ефекти міжзвукової взаємодії.

Неприродними в українському мовному середовищі є запозичення з формантом *-інг / -инг*: *бакбендинг, банкінг, консалтинг, ребефінг, тюнінг* тощо, які суперечать орфоепічним і морфологічним законам української мови і спричиняють невиправдані артикуляційні складнощі.

Спрощення морфемного складу запозичень у процесі їхнього засвоєння нерідко зумовлює встановлення нетипових лексико-семантичних зв'язків між ними й іншими одиницями, зокрема іншомовного походження, у лексичній системі мови-реципієнта. Наприклад, своєрідні псевдопаронімічні пари утворюють терміни *анотація – нотація, атрактор – трактор, асортимент – сортимент, дифракція – фракція*, що суперечить мовній тенденції до створення чітких меж між морфемами (Б. Серебренников).

При запозиченні іншомовних слів нерідко виникають морфеми, які у системі мови-донора мають лише граматичне значення. Однією з таких морфем є суфіксоїд *-аль-*, який в українських запозиченнях досить часто не має смислового навантаження. Наприклад, його вживання є невиправданим в англіцизмах *індустріальний, інерціальний, префіксальний*, оскільки в українській мові немає іменників **індустріал, *інерціал, *префіксал*. Тому до нормативних слід зараховувати прикметникові форми *індустрійний, інерційний, префіксний*, утворені від іменників *індустрія, інерція, префікс*. З огляду на це, російський термін *инерциальный* варто перекладати як *інерційний*. Водночас існує низка термінів, де використання цього морфа цілком обґрунтоване. Це такі лексеми, як *потенціальний* [бар'єр], *диференціальний* [оператор] тощо, які походять від *потенціал* та *диференціал* відповідно. До того ж, через відмінності в семантиці вони протиставляються термінам *потенційний* ‘можливий’ і *диференційний* ‘різничний’, утвореним від іменників *потенція* та *диференція*, у зв'язку з чим мають відмінності у вживанні.

Низку одиниць українського походження кодифікувати не слід. Наприклад, лексеми *відскочня, зложеність, крутичка, лапач, ловичка* ‘антена’, *придавка* ‘мантиса’, *ріжничка* ‘диференціал’ відсутні в реєстрі “Словника української мови”; три з них – *зложеність, лапач, ріжничка* – утворені від одиниць, які мають ремарки “розмовне”, “діалектне” і “застаріле” відповідно: *зложений* ‘розм. дієпр. пас. мин. ч. до зложити’, *лапати* ‘діал. хапати, ловити’, *ріжниця* ‘заст. те саме, що різниця’. Псевдотермін *відскочня* ‘трамплін’ утворений від дієслова *відскакувати* ‘стрибком або кількома стрибками віддалятися від кого-, чого-небудь; ударяючись

об що-небудь, падати в протилежному напрямі або вбік; відокремлюючись від чогось, падати, летіти вбік’, тоді як *трамплін* (франц. *tremplin*, з італ. *trampoline*, від *trampolo* ‘ходуля’) – це ‘пристосування для підсилення польоту людини при виконанні стрибків’, а також ‘вузька доріжка на морських кораблях для запуску в політ літака за допомогою катапульти’. Таким чином, у семантичному плані лексема *відскочня* не відображає суті означуваного поняття. Прикметно, що у хорватській мові замість франц. *tremplin* вживають термін *odskočna daska*, співзвучний з новотвором *відскочня*; втім хорв. *odskočiti* означає *зістрибнути* і є цілком умотивованим при творенні терміна ‘дошка, з якої зістрибують’. Пропонований до вжитку новотвір *придавка* на позначення математичного терміна *мантиса* (від лат. *mantissa* ‘додаток’) ‘дробова частина десяткового логарифма додатного числа; дробова частина числа при використанні арифметики з плаваючою комою’ не розкриває специфіку означуваного поняття і є цілком немотивованим, а тому не може претендувати на входження до субмови математики. Окрім того, згідно зі “Словником української мови”, примітку “застаріле” мають пропоновані авторами лексеми *вагадло* ‘маятник’ і *пішохід* ‘тротуар’; ремарку “діалектне” – лексема *хлипавка* ‘клапан’; позначку “розмовне” – *мутра* ‘гайка’. Розглянуті вище одиниці не відповідають критеріям точності, суттєвості (породжують хибні асоціації), зрозумілості, доброзвучності та органічності і тому мають низький ступінь вдалості – а отже, для термінологічного використання непридатні.

Висока словотвірна здатність українських дієслів є джерелом утворення чималої кількості іменників, які доволі легко термінологізуються і стають важливими елементами терміносистем. Для правильного вживання термінів, утворених від дієслів, необхідно належно їх класифікувати, розрізняючи явище та дії різної тривалості та повторюваності: *відхил* (явище) – *відхилення* (разова дія) – *відхиляння* (тривала дія) – *відхилювання* (повторювана дія). Оскільки значна кількість питомих українських дієслів доконаної форми не має похідних іменників, а іменники, утворені від доконаної та недоконаної форм того самого дієслова, іноді дуже розходяться у своїх основних значеннях і втрачають такі виразні формальні ознаки виду, які мали вихідні дієслова, то можна зробити висновок, що притаманне дієсловам видове протиставлення в утворених від них іменниках зникає.

Було досліджено акустичну реалізацію фонему /i/ в англійській мові в різних позиціях: на початку і в кінці слова, під наголосом і ненаголошено, після приголосних і після голосних. Виявлено, що акустично їй відповідає набір алофонів української фонему /i/.

Поокремлені звуки мовлення визначаються не стільки абсолютними значеннями формантних частот, скільки співвідношенням амплітуд основного тону та його гармонік, зумовленого як індивідуальними особливостями вимови, так і об’єктивними, інваріантними характеристиками: формантним відношенням $r = Fp2/Fp1$ і сумірником розщеплення (який визначає ширини формантних смуг $\Delta Fp1$ і $\Delta Fp2$), – а також фазами кожної хвильової складової та вмістом шуму.

В акустичних експериментах із порівняльного дослідження звуків [x], [ɣ] та [h] було задіяно 6 українських мовців (по троє кожної статі) і 10 американських (по п’ять кожної статі). В усіх акустичних реалізаціях фонему /h/ – як ізольованої, так і

в потоці мовлення – осердя звука [h] характеризувалося невеликою амплітудою основної хвилі та доволі значними амплітудами шумів, що свідчить про його акустичну близькість до українського звука [x].

Застосування *метричного методу* до вимірювання фонетичних відстаней від звука [h] до задньоязикового [x] і до гортанного [ħ] (у позначеннях Міжнародного фонетичного алфавіту) показує, що перша відстань учетверо менша: 0,07 проти 0,29. Це підтверджує, що навіть ізольований англійський звук [h] фонетично значно ближчий до українського [x], ніж до [ħ].

Таблиця 1

Інваріантні акустичні характеристики українських голосних

Звук	Мовець	Середнє значення $Fp1$ та зона резонансу, Hz	Середнє значення $Fp2$ та зона резонансу, Hz	Відношення $Fp2/Fp1$
[a]	1	830 (760–900)	1100 (1050–1150)	4/3 (1,33 ± 0,04)
	2	830 (800–850)	1100 (1000–1200)	4/3 (1,33 ± 0,04)
	3	820 (750–880)	1100 (1000–1200)	4/3 (1,34 ± 0,04)
	4	820 (750–900)	1100 (1000–1200)	4/3 (1,33 ± 0,04)
[o]	1	530 (480–580)	790 (710–880)	3/2 (1,49 ± 0,15)
	2	550 (510–700)	820 (720–1000)	3/2 (1,49 ± 0,15)
	3	530 (470–680)	790 (700–880)	3/2 (1,49 ± 0,15)
	4	530 (470–700)	790 (700–1100)	3/2 (1,49 ± 0,15)
[y]	1	3600 (3400–4000)	5800 (5400–6100)	5/3 (1,61 ± 0,08)
	2	4100 (3800–4300)	7000 (6400–7600)	5/3 (1,71 ± 0,06)
	3	3700 (3400–4100)	6100 (5500–6500)	5/3 (1,65 ± 0,09)
	4	3800 (3600–4000)	6400 (6200–6600)	5/3 (1,68 ± 0,04)
[и]	1	1800 (1300–2000)	2100 (1800–2400)	6/5 (1,17 ± 0,07)
	2	1800 (1600–2100)	2200 (1900–2600)	6/5 (1,22 ± 0,06)
	3	1800 (1400–2000)	2200 (1800–2700)	6/5 (1,22 ± 0,06)
	4	1800 (1500–2100)	2200 (1900–2500)	6/5 (1,22 ± 0,06)
[i]	1	2300 (2000–3000)	2900 (2500–3800)	5/4 (1,26 ± 0,08)
	2	2400 (2000–3500)	3000 (2500–4400)	5/4 (1,25 ± 0,07)
	3	2500 (2100–3400)	3100 (2700–4200)	5/4 (1,24 ± 0,08)
	4	2400 (2100–3400)	3000 (2500–4200)	5/4 (1,25 ± 0,07)
[e]	1	700 (610–780)	2100 (1600–2400)	3 (3,00 ± 0,30)
	2	700 (580–950)	2100 (1800–2800)	3 (3,00 ± 0,30)
	3	700 (550–930)	2100 (1700–2500)	3 (3,00 ± 0,30)
	4	700 (520–920)	2100 (1600–2600)	3 (3,00 ± 0,30)

Таблиця 2

Інваріантні акустичні характеристики українських приголосних звуків

Звук	Середнє значення $Fp1$ та перша резонансна зона, Hz	Середнє значення $Fp2$ та друга резонансна зона, Hz	Відношення $Fp2/Fp1$
------	---	---	----------------------

[c]	{1350 (1200–1500), 1700 (1500–2000)}	{4900 (4600–5100), 6100 (5600–6700)}	11/3 (3,60±0,30)
[c']	{1950 (1600–2100), 2600 (2100–3000)}	{4850 (4300–5200), 6500 (5900–6600)}	5/2 (2,50±0,02)
[з]	{1350 (1200–1500), 1700 (1500–2000)}	{4900 (4600–5100), 6100 (5600–6700)}	11/3 (3,63±0,41)
[з']	{1950 (1800–2100), 2600 (2400–3000)}	{4850 (4300–5200), 6500 (5900–6600)}	5/2 (2,50±0,02)
[ш]	{1600 (1300–1900), 2400 (2100–2800)}	{4000 (3300–4900), 6000 (4700–6600)}	5/2 (2,51±0,19)
[ш']	{2600 (2050–2950), 3500 (3400–3550)}	{4500 (4300–4550), 6000 (5900–6300)}	7/4 (1,73±0,06)
[ж]	{1600 (1300–1800), 2400 (2100–2800)}	{4000 (3300–5000), 6000 (4700–6800)}	5/2 (2,47±0,16)
[ж']	{2600 (1800–2900), 3400 (2600–3600)}	{4500 (3450–5300), 6000 (4750–6600)}	7/4 (1,72±0,12)
[x]	1400 (1200–1500)	4700 (4450–5100)	7/2 (3,50±0,40)
[x']	1900 (1550–2050)	4700 (4000–5200)	5/2 (2,40±0,10)
[г]	1400 (1200–1600)	4700 (4500–5500)	7/2 (3,45±0,35)
[г']	1900 (1550–2050)	4700 (4000–5200)	5/2 (2,49±0,18)
[ф]	1400 (1200–1700)	2100 (1900–2250)	3/2 (1,48±0,02)
[ф']	2000 (1850–2200)	2700 (2450–3150)	4/3 (1,34±0,03)
[в]	1400 (1150–1500)	2100 (1800–2400)	3/2 (1,54±0,16)
[в']	1950 (1700–2200)	2600 (2250–2950)	4/3 (1,36±0,04)
[л]	950 (730–1100)	3400 (2500–3850)	7/2 (3,60±0,25)
[л']	1950 (1600–2200)	2600 (2250–3000)	4/3 (1,35±0,02)
[м]	850 (600–1150) – носова, 1450 (1350–1900) – ротова	2400 (2100–2800)	8/3 (2,70±0,11) [н] 8/5 (1,60±0,17) [р]
[м']	850 (650–1050) – носова, 1900 (1800–2050) – ротова	2400 (2000–2600)	8/3 (2,70±0,11) [н] 5/4 (1,25±0,01) [р]
[н]	950 (600–1150) – носова, 1600 (1300–1800) – ротова	2400 (1850–2800)	5/2 (2,49±0,06) [н] 3/2 (1,51±0,13) [р]
[н']	950 (750–1150) – носова, 1900 (1650–2050) – ротова	2400 (2200–2700)	5/2 (2,49±0,06) [н] 5/4 (1,26±0,04) [р]
[р]	1300 (1000–1600)	1950 (1550–2400)	3/2 (1,50±0,03)
[р']	1850 (1400–2150)	2300 (1750–2800)	5/4 (1,24±0,03)
[й]	{2250 (2150–2550), 3300 (3150–3800)}	{4050 (3900–4750), 5900 (5600–6850)}	9/5 (1,78±0,06)
[п]	1200 (1150–1300)	4000 (3300–4400)	10/3 (3,34±0,38)
[п']	1750 (1700–1850)	4000 (3200–4500)	9/4 (2,21±0,18)
[б]	1200 (950–1400)	4000 (3300–4400)	10/3 (3,34±0,38)
[б']	1750 (1650–2300)	4000 (3200–4500)	9/4 (2,21±0,18)
[т]	{1500 (1200–1700), 2300 (1700–2700)}	{3750 (3500–4000), 5700 (5000–7000)}	5/2 (2,46±0,18)

[Г']	{2000 (1800–2300), 2500 (2400–3000)}	{5000 (4600–5400), 6200 (5400–7200)}	5/2 (2,48±0,15)
[Д]	{1500 (1200–1800), 2300 (1600–2800)}	{3750 (3500–4000), 5700 (5000–7000)}	5/2 (2,51±0,15)
[Д']	{2000 (1700–2300), 2500 (2100–3000)}	{5000 (4200–5400), 6200 (5100–6900)}	5/2 (2,41±0,04)
[к(ь)] (приступ)	1400 (900–1900)	4600 (3800–6500)	7/2 (3,50±0,30)
[(к')ь] (витримка)	{1400 (1150–1600), 2350 (2200–2500)}	{3750 (3400–4000), 6200 (6000–6300)}	8/3 (2,68±0,09)
[к'(ь)] (приступ)	2000 (1500–2400)	4600 (3800–6500)	7/3 (2,30±0,20)
[(к')ь] (витримка)	{2100 (1500–2400), 2500 (2300–2700)}	{3800 (3400–4100), 4500 (4400–4900)}	9/5 (1,82±0,02)
[г(ь)] (приступ)	1400 (1000–1800)	4600 (3800–6400)	7/2 (3,50±0,20)
[(г')ь] (витримка)	{1400 (1150–1800), 2350 (2200 – 2500)}	{3800 (3400–4000), 6200 (6000– 6700)}	8/3 (2,62±0,13)
[г'(ь)] (приступ)	2000 (1500–2400)	4600 (3800–6400)	7/3 (2,30 ± 0,20)
[(г')ь] (витримка)	{2100 (1500–2400), 2500 (2300–2700)}	{3800 (3400–4100), 4500 (4400–4900)}	7/4 (1,76±0,06)

У четвертому розділі “Орфографічна кодифікація термінів у науковій лексикографії” розглянуто проблеми стратегії сучасного правопису й досліджено правописні аспекти наукової термінології і термінографії – це, зокрема, проблематика вживання термінологічної та загальної лексики в контексті відмінювання, написання складених прикметників, позначення мети та напрямку руху, наголошування трискладових іменників із префіксом “за-”, позначення моментів часу, особливості адаптації іншомовних термінів до українського правопису, функціонування української мови в міжнародному спілкуванні.

Практика відтворювання англійської (німецької, шведської, фінської, румунської, угорської, хорватської і т. д.) *h* (з відповідним звуком) українською *x* має вагомі історичні, логічні та фонетичні підстави, і відповідає як засадам українського правопису, так і тенденціям його розвитку. Тому написання новітніх запозичень має базуватися саме на цих міркуваннях. Відповідність “*h*” – “*г*” виправдана для запозичень із чеської та словацької мов.

Ще 1909 року М. Стефанідіс довів, що слово *хімія* походить від *χύμα* та *χυμῆθεν*. У грецьких джерелах термін *хімія* та його похідні писали з *v* до 1828 року (в англійській мові вживали відповідно форму *chymistry*), а зміну *v* на *η* в слові *Χυμεία* та похідних від нього зумовила друкарська чи орфографічна помилка при переписуванні письмових джерел. Зараз у Греції роблять спроби повернути історичну форму *χυμεία* і вживають її в науковій і популярній літературі. Отже, немає підстав змінювати усталене написання “хімія”.

Взаємнооднозначна система української кирилично-латиничної транслітерації – української латиниці (УЛ) – яка є українською частиною східнослов'янської латиниці (проект RSS OSI/HESP № 1034/1996), включає затверджені Держстандартом України 18 жовтня 1995 року наукові принципи транслітерації, наукове обґрунтування, три транслітераційні таблиці і відповідну комп'ютерну програму, є важливим доповненням до українського правопису і потребує використання в міжнародному спілкуванні. Цю систему схвалила академічна Транслітераційна комісія 16 листопада 2000 року. Див. Таблиці 3-5.

Таблиця 3

Загальна українська латиниця

А а – А а	Б б – В в	В в – V v	Г г – Gh gh	Ґ ґ – G g
Д д – D d	Е е – Е е	Є є – Je je	Ж ж – Zh zh	З з – Z z
И и – Y y	І і – І і	Ї ї – Ji ji	Й й – J j *	К к – K k
Л л – L l	М м – М м	Н н – N n	О о – О о	П п – P p
Р р – R r	С с – S s	Т т – T t	У у – U u	Ф ф – F f
Х х – Kh kh	Ц ц – C c	Ч ч – Ch ch	Ш ш – Sh sh	Щ щ – Shh shh
Ю ю – Ju ju	Я я – Ja ja	Ь ь – J j **		

* на початку слова, після голосних та апострофа; ** після приголосних

Апостроф ставиться перед йотованими *ja, ju, je, ji, jo* за відсутності пом'якшення і для відділення *j* від наступних голосних у буквосполучах *ja, ju, je, ii, ьa, ьy, ьe*: *Ghryghor'jev, V'juni, pid'jom, Volynj'aghprom, raj'uprava*.

Додаткова Таблиця 4, де вживаються діакритичні (надрядкові) знаки, може використовуватися там, де необхідно зберегти кількість позицій для букв: у скороченнях та шифрах. Наявність нестандартних літер дещо звужує сферу її застосування.

Таблиця 4

Українська латиниця з діакритичними знаками

А а – А а	Б б – В в	В в – V v	Г г – Ğ ğ	Ґ ґ – G g
Д д – D d	Е е – Е е	Є є – Ě ě	Ж ж – Ž ž	З з – Z z
И и – Y y	І і – І і	Ї ї – Ĩ ĩ	Й й – J j *	К к – K k
Л л – L l	М м – М м	Н н – N n	О о – О о	П п – P p
Р р – R r	С с – S s	Т т – T t	У у – U u	Ф ф – F f
Х х – X x	Ц ц – C c	Ч ч – Ć ć	Ш ш – Š š	Щ щ – Š š
Ю ю – Ů ů	Я я – Ä ä	Ь ь – J j **		

* на початку слова, після голосних та апострофа; ** після приголосних

Додаткова Таблиця 5, що є комбінацією Таблиць 3 і 4, може набути певного практичного використання як більш наближена до реальних латинографічних абеток – наприклад, у славістиці.

Таблиця 5

Комбінована українська латиниця з діакритичними знаками

А а – А а	Б б – В в	В в – V v	Г г – Ğ ğ	Ґ ґ – G g
-----------	-----------	-----------	-----------	-----------

Д д – D d	Е е – E e	Є є – Je je	Ж ж – Ž ž	З з – Z z
И и – Y y	І і – I i	Ї ї – Ji ji	Й й – J j*	К к – K k
Л л – L l	М м – M m	Н н – N n	О о – O o	П п – P p
Р р – R r	С с – S s	Т т – T t	У у – U u	Ф ф – F f
Х х – X x	Ц ц – C c	Ч ч – Č č	Ш ш – Š š	Щ щ – Š š
Ю ю – Ju ju	Я я – Ja ja	Ь ь – J j**		

* на початку слова, після голосних та апострофа; ** після приголосних

Взаємнооднозначна транслітерація українських термінів латиницею потрібна для їх використання в багатомовних банках даних, які базуються на латинському письмі. Це насамперед терміни-епоніми з ономастичним компонентом (*лампа Пулюя, метод Боголюбова – Парасюка, комета Чурюмова* тощо), терміни-українізми (*україніт, вернадський, василівський граніт* і т. ін). УЛ повинна слугувати основою, вихідною точкою для засвоєння світовою спільнотою українських назв.

Необхідність упровадження української латиниці зумовлюється європейськими перспективами України та інтенсифікацією її міжнародних контактів, які потребують адекватного мовного оформлення багатомовних / різноалфавітних текстів і банків даних. Еквівалентність кириличного і латиничного мовного обличчя України є необхідною умовою її успішної інтеграції в світовий мовно-інформаційний і економічний простір.

У **загальних висновках** окреслено основні результати проведеного дослідження, сформульовано рекомендації щодо подальшого розвитку та вдосконалення наукової лексики.

ВИСНОВКИ

Теоретична концепція дисертації базується на таких положеннях.

1. Термінологія – це самостійна наука про терміни, яка має власні методологічний апарат і метамову опису. Вона оперує двома базовими методами: статистичним (СМ), який полягає у визначенні наявності того чи іншого мовного факту безвідносно до його правильності і передбачає накопичення таких фактів, та аналітичним (АМ), який дає змогу з'ясувати наукову обґрунтованість і доцільність використання певної мовної одиниці (в тому числі лексеми і, зокрема, терміна) або способу функціонування конкретного правила. Складниками СМ є описовий метод і метод спостереження, а також низка соціо-, психо- й етнолінгвістичних методів. До АМ належать індукція та дедукція, ідеалізація та формалізація, метод гіпотез, таксономізація, порівняльно-історичний, структурний, функціональний, типологічний, зіставний, лінгвостатистичний методи, метод акустичних інваріантів тощо.

Щоб розрізнити поняття ‘сукупність термінів’, ‘вчення про терміни’ і ‘наука про терміни’, доцільно вживати для їхнього позначення позначення одиниці *термінолексикон, термінознавство* і *термінологія* відповідно.

2. Комплексний дескриптивно-прескриптивний підхід полягає в поєднаному застосуванні статистичного та аналітичного методів, що узагальнює методику

опрацювання мовного матеріалу і підвищує ефективність термінологічних досліджень. Застосування аналітичного та статистичного методів, які взаємно доповнюють один одного – це доступна для широкого загалу і водночас ефективна методика, що спрямовує процеси термінотворення і терміновживання в наукове русло.

3. З огляду на те, що терміноелементи є невід’ємним компонентом лексичного рівня мовної системи, природною є наявність різноманітних лексико-семантичних – синонімічних, паронімічних, полісемічних, омонімічних – відношень у термінолексиконі. Серед усіх типів лексико-семантичних відношень у термінолексичі синонімічні зв’язки відіграють особливу роль. Синоніми в термінолексиконі не лише природні, а й виконують низку необхідних функцій, зокрема: 1) уточнення та розмежування понять (це стосується насамперед граматичної синонімії); 2) збагачення наукової мови; 3) утворення деяких похідних термінів; 4) створення перспективного лексичного запасу для подальшого розвитку термінології; 5) тлумачення незрозумілого (переважано іншомовного) терміна; 6) формування терміносистеми.

4. Метричний метод визначення семантичних відстаней між лексичними одиницями, який базується на математичній аналогії між незалежними семами та координатами точки в багатовимірному евклідовому просторі, є новим кількісним методом математичної лінгвістики. Цей метод дає змогу отримати аналітичні вирази для семантичних відстаней і вимірювати відмінності між значеннями слів чисельно. За відсутності смислового виділення якогось окремого слова, коли значення “інтенсивність” порівнюваних лексем однакова і покладається рівною одиниці, семантична відстань між ними визначається формулою:

$$|w_2 - w_1| = 2^{1/2} [1 + (q - k)m^{-1/2}n^{-1/2}]^{1/2},$$

де m і n – повні кількості сем у словах w_1 і w_2 відповідно, k і q – відповідні кількості збіжних синонімічних і антонімічних сем у цих словах.

5. Доречне вживання українських віддієслівних іменників згідно з якістю означуваної дії сприяє чіткому розмежуванню понять і таким чином забезпечує вимогу точності терміна. Категорії виду віддієслівні іменники не мають, а при утворенні такого іменника вид дієслова трансформується в якість дії.

6. Застосування інваріантно-акустичного аналізу мовлення дає змогу визначити інваріантні, незалежні від мовця акустичні характеристики звуків мовлення, поглибити розуміння їх властивостей та створити передумови для вдосконалення автоматичного розпізнавання мовлення.

7. Кожен звук мовлення характеризується як головними (основними, постійними, перманентними) акустичними параметрами, які притаманні даному звуку незалежно від мовця, та побічними (додатковими, змінними) параметрами, які характеризують індивідуальність мовця чи даної вимови (це відображається в особливостях швидкості мовлення, тональності, тембру, звукової взаємодії і т. ін.). Перший клас параметрів описується відношенням характерних частот формант, зумовлених трубним резонансом у мовленнєвому тракті. Другий клас параметрів визначається як абсолютними величинами – такими, як частота основного тону та резонансні частоти звукового тракту мовця – так і відносними – як, наприклад,

відносна інтенсивність обертонів чи шумів. Відповідно форманти поділяються на головні (основні, постійні, перманентні) та побічні (додаткові, змінні).

8. Приголосні звуки можуть вимовлятися в останній фазі з післяпридихами, які за своїм формантним складом подібні до голосних і відіграють важливу роль у міжзвуковій взаємодії.

9. Формант-інваріанти українського звука [i] та англійського [i] однакові. Найближчим акустичним відповідником англійського звука [i] є український [i], а англійського [h] – український [x]. Відповідно звук [h] в новітніх запозиченнях з англійської мови доцільно передавати українською літерою “х”: *xit, хелтер, хоспіс, Хокінг* тощо.

10. Система української латиниці, яка відповідає затвердженим Держстандартом України принципам транслітерації, забезпечує взаємнооднозначну відповідність між кириличними та латинізованими текстами і рекомендована Транслітераційною комісією НАН України і АНВШ України 16.11.2000, є необхідним представленням державної мови України у міжнародному спілкуванні. Впровадження цього продукту є необхідною умовою успішної інтеграції нашої держави в світовий мовно-інформаційний і економічний простір.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДОКТОРСЬКОЇ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Вакуленко М. О. Сучасні проблеми термінології та української наукової термінографії. Київ: ВПЦ "Київський університет", 2009. 69 с.
2. Вакуленко М. О. Українська термінологія: комплексний лінгвістичний аналіз: монографія. Івано-Франківськ: Фоліант, 2015. 361 с., іл.
3. Vakulenko Maksym. From Terminology-Vocabulary to Terminology-Science: A Ukrainian Trend. Beau Bassin: LAP, 2018. 120 p.

Словники

4. Вакуленко Максим. Російсько-український словник фізичної термінології / За ред. проф. О. В. Вакуленка. Київ: Поліграфічний центр Київського університету імені Тараса Шевченка, 1996. 236 с.
5. Вакуленко М. О., Вакуленко О. В. Англійсько-німецько-російсько-український комп'ютерний словник природничих термінів: (фізика) [Електронний ресурс] / [INTAS-UA № 95-263], 1996-1998. Режим доступу: <https://drive.google.com/drive/folders/1ZzkXPmpgAasd7R60fZUogaJYAijfFE1e>.
6. Тлумачний російсько-український комп'ютерний словник з фізики // М. О. Вакуленко, О. І. Даценко, С. В. Кондратенко, В. М. Кравченко, В. А. Одарич / [Гол. ред. проф. О. В. Вакуленко]. Київ, Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка, 2005. 915 с.
7. Вакуленко М. О., Вакуленко О. В. Тлумачний словник із фізики: [6644 статті]. Київ: ВПЦ "Київський університет", 2008. 767 с.
8. Термінологічний українсько-російсько-англійський словник-довідник зі зварювання // В. А. Широков, О. А. Мазур, О. К. Маковецька, М. О. Вакуленко, Л. О. Симоненко, М. В. Надутенко, І. В. Остапова, Н. М. Сидорчук, В. С. Петрук,

Ю. О. Старова, В. В. Чумак, Л. Л. Шевченко, І. В. Шевченко, Ю. І. Вербиненко, М. М. Яблочков. [Електронний ресурс. CD]. К., 2013. (Словники України). ISBN 978-966-02-7068-8.

9. Вакуленко М. О., Вакуленко О. В. Словник фізичних термінів-синонімів. Київ: ВПЦ “Київський університет”, 2017. 191 с.

Статті у фахових виданнях України

10. Вакуленко М. Термінологічні тонкощі вживання деяких українських лексем. *Вісник Київського національного ун-ту імені Тараса Шевченка. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика*, 2008. Вип. 19. С. 32–35.

11. Вакуленко М. О. Транслітерація українських назв у міжнародному спілкуванні. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*: зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка / відп. ред. Н. М. Корбозерова. К.: Логос, 2009. Вип. 16. 575 с. ISSN 2413-5593. С. 84–96.

12. Вакуленко М. О. Дослідження семантико-морфологічних співвідношень в українських віддієслівних іменниках. *Проблеми семантики слова, речення та тексту*: зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, Київ. нац. лінгв. ун-т / відп. ред. Н. М. Корбозерова. К.: Вид. центр КНЛУ, 2009. Вип. 23. 443 с. С. 12–20.

13. Вакуленко М. О. Інваріантні акустичні характеристики українських голосних звуків. *Наук. вісник Чернівецького ун-ту*: збірник наук. праць. Романо-слов'янський дискурс. Чернівці: ЧНУ, 2009. Вип. 484: С. 130–139.

14. Вакуленко Максим. Українська латиниця: проблеми вживання державної мови в міжнародному спілкуванні. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія “Лінгвістика”*: збірник наукових праць. Херсон: Видавництво ХДУ, 2009. Випуск X. 434 с. С. 10–19.

15. Вакуленко М. О. Зафіксуймо час. *Наукове видання “Мова і культура”*. К.: ВД Дмитра Бураго, 2009. Випуск 12. Том III (128). 350 с. С. 27–32.

16. Вакуленко М. О. Деякі сучасні проблеми термінологічного вживання паронімів і “псевдосинонімів”. *Наукове видання “Мова і культура”*. К.: ВД Дмитра Бураго, 2009. Випуск 12. Том II (127). 367 с. С. 313–321.

17. Вакуленко М. О. Правило “дев'ятки” в контексті слов'янських і неслов'янських паралелей української мови. *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур: Пам'яті акад. Леоніда Булаховського*: зб. наук. пр. К.: ВПЦ “Київський університет”, 2009. Вип. 10. 479 с. ISSN 2075-437X. С. 21–27.

18. Вакуленко М. О. Проблема синонімії в природничих терміносистемах. *Studia Linguistica*: зб. наук. праць / відп. ред. І. О. Голубовська. К.: ВПЦ “Київський університет”, 2009. Вип. 2. 383 с. ISSN 2411-1562. С. 85–90.

19. Вакуленко М. О. Розвиток терміносистем і термінотворення. *Українська мова*, № 1, 2010. С. 88–93.

20. Вакуленко М. Акустичний підхід до проблеми відтворення англійського звука [h] в українській мові. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*: У 5 ч. Кіровоград: РВВ КДПУ імені В. Винниченка, 2010. Випуск 89 (4). 364 с. С. 290-295.

21. Вакуленко М. О. Проблеми вживання віддієслівних іменників в українській науковій мові. *Studia Linguistica*: зб. наук. праць до 80-річного ювілею

професора Нікітіної Фіонілли Олексіївни / відп. ред. І. О. Голубовська. К.: ВПЦ “Київський університет”, 2010. Вип. 4. 559 с. ISSN 2411-1562. С. 353–359.

22. Вакуленко М. Проблема відображення часових моментів засобами української мови. *Вісник Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика*, 2010. Вип. 21. С. 36–39.

23. Вакуленко М. Кирилично-латинична транслітерація українських назв: наукові та інші підходи. *Вісник Київського нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Іноземна філологія*, 2010. № 43. С. 30-33.

24. Вакуленко М. О. Деякі сучасні проблеми стандартизації української термінології. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики: зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка / відп. ред. Н. М. Корбозерова. К.: Логос, 2010. Вип. 17. 379 с. ISSN 2413-5593. С. 71–78.*

25. Вакуленко М. О. Акустичні інваріанти українських приголосних. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського нац. лінгвістичного ун-ту. Філологія, педагогіка, психологія*. Київ, 2010. Вип. 20. С. 4–16.

26. Vakulenko M. O. Acoustic invariants of Ukrainian vowels. *Вісник Київського лінгвістичного університету. Серія “Філологія”*. К.: Видавн. центр КНЛУ, 2010. Т. 13, № 1. С. 21–31.

27. Вакуленко М. О. Наукові засади вживання українських літер “ґ”, “г” та “х” у запозичених словах. *Вісник Київського лінгвістичного університету. Серія “Філологія”*. К.: Видавн. центр КНЛУ, 2010. Т. 13, № 2. С. 12–18.

28. Вакуленко М. Особливості вживання родового відмінка українських назв будівель. *Українське мовознавство: Міжвідомчий науковий збірник*. К.: Вид-во Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка, 2010. Випуск 40/1. 438 с. С. 87-89.

29. Вакуленко М. О. Сучасні проблеми та фатальні чинники стандартизації української термінології. *Мова і культура. (Науковий журнал)*. К.: ВД Дмитра Бурого, 2010. Випуск 13. Том VII (143). 408 с. С. 75–81.

30. Вакуленко М. О. Термін і термінологія: основні положення та методи дослідження. *Проблеми семантики слова, речення та тексту: зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, Київ. нац. лінгв. ун-т. / відп. ред. Н. М. Корбозерова. К.: Вид. центр КНЛУ, 2010. Вип. 25. 448 с. ISSN 2521-1218. С. 52–68.*

31. Вакуленко М. О. Семантичні особливості вживання українських паронімів і псевдосинонімів у контексті перекладу російських фахових термінів. *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур: Пам'яті академіка Леоніда Булаховського: зб. наук. пр. Вип. 15. К.: ВПЦ “Київський університет”, 2011. 468 с. ISSN 2075-437X. С. 24–37.*

32. Вакуленко М. О. Особливості семантики паронімів і псевдосинонімів у науковому стилі української мови. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія “Філологія”*. К.: Видавн. центр КНЛУ, 2011. Т. 14, № 2. С. 31–46.

33. Вакуленко М. О. Українська транслітерація: сучасні підходи та проблеми. *Слов'янський збірник: зб. наук. праць. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2011. Вип. XIV-XV. 432 с. С. 64-74.*

34. Вакуленко М. Про наукові засади формування української латиниці як міжнародного коду. *Мова і суспільство*: зб. наук. праць. Л.: Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка, 2012. Вип. 3. 351 с. ISSN: 2227-5525. С. 333-343.

35. Вакуленко М. О. Методологічні засади вивчення наукової термінології. *Термінологічний вісник*: збірник наук. праць / відп. ред. В. Л. Іващенко. К.: Ін-т укр. мови НАНУ, 2013. Вип. 2 (2). 207 с. С. 16–21.

36. Вакуленко М. О. Вдалиий термін: проблема вибору. *Мова: класичне – модерне – постмодерне*: зб. наук. ст. / Нац. ун-т “Києво-Могилянська академія”; відповід. ред. В. М. Ожоган. Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 2016. Вип. 2. 424 с. ISSN: 2522-9281. С. 27-33.

Статті в періодичних виданнях, які індексуються в міжнародних наукометричних базах даних Scopus і Web of Science

37. Вакуленко М. О. Восточнославянская латиница в международном контексте. *Slavia*, 1998. R 67. С. 333-339. Praha.

38. Вакуленко М. О. Метод акустичних інваріантів у дослідженні голосних звуків української мови. *Slavia*, 2011. Sešit 4. С. 431-442. Praha.

39. Vakulenko Maksym. Practical transcription and transliteration: Eastern-Slavonic view. *Govor* 32 (1), 2015. Pp. 35-56.

40. Vakulenko Maksym. Borrowings in Ukrainian: Etymological, Semantic, and Orthographic Issues. *Slavia*, 2015. Sešit 1. Pp. 1-24. Praha.

41. Vakulenko Maksym. Ukrainian vowel phones in the IPA context. *Govor* 35 (2), 2018. Pp. 189-214.

42. Vakulenko Maksym. Calculation of Semantic Distances between Words: From Synonymy to Antonymy. *Journal of Quantitative Linguistics* 26 (2), 2019. Pp. 116-128. Опублікована онлайн 28 травня 2018 р. Режим доступу: <https://doi.org/10.1080/09296174.2018.1452524>.

43. Vakulenko Maksym. Calculation of Phonetic Distances between Speech Sounds. *Journal of Quantitative Linguistics*. Опублікована онлайн 23 жовтня 2019 р. Режим доступу: <https://doi.org/10.1080/09296174.2019.1678709>.

Статті в періодичних наукових виданнях інших держав

44. Vakulenko Maksym. 2004. Simple-correspondent transliteration through a Slavonic Latin alphabet. *Journal of Language and Linguistic Studies*, September 2004. Volume Three, Issue Two. Pp. 213–228.

45. Vakulenko Maksym. Term and terminology: basic approaches, definitions, and investigation methods (Eastern-European perspective). *Terminology Science & Research*, 2014. Vol. 24. Pp. 13-28. ISSN 1017-382X.

46. Vakulenko Maksym. Ukrainian Consonant Phones in the IPA Context with Special Reference to /v/ and /gh/. *Linguistica online* 22: 36-61. Published online August 22, 2019. Режим доступу: <http://www.phil.muni.cz/linguistica/art/vakulenko/vak-001.pdf>.

Статті в інших виданнях

47. Вакуленко М. О. Переклад українською мовою словосполучень зі значенням напрямку та мети руху. *Мовні і концептуальні картини світу*. К.: ВПЦ “Київський університет”, 2010. Вип. 30. С. 94–97.

48. Вакуленко М. О. Проблеми сучасної стандартизації запозичених і питомих українських термінів. *Наук. вісн. Волинського нац. ун-ту імені Лесі Українки. Філологічні науки: Мовознавство*. Луцьк, 2010. № 9. 407 с. С. 343–347.

49. Вакуленко М. О. Проблеми кирилично-латиничної транслітерації українських назв. *Наук. вісник Чернівецького університету: збірник наук. праць*. Вип. 521: Романо-слов'янський дискурс. Чернівці: ЧНУ, 2010. С. 88–94.

50. Вакуленко М. О. Українська термінологія: трагедії та фарси. *Мовні і концептуальні картини світу*. К.: ВПЦ “Київський університет”, 2010. Вип. 32. 528 с. С. 86–91.

51. Вакуленко М. О. Термін і термінологія: сучасні уявлення та концепції. *Слово и словарь. Vocabium et vocabularium: сб. науч. трудов по лексикографии / под ред. В. В. Дубичинского и Т. Ройтера*. Харків: Видавництво “Підручник НТУ „ХП””, 2011. Вип. 12. 230 с. С. 140-145.

52. Вакуленко М. О. Проблеми впровадження української латиниці як засобу міжнародної комунікації державною мовою. *Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія: лінгвістика і літературознавство: міжвуз. зб. наук. ст. / гол. ред. В. А. Зарва*. Бердянськ: БДПУ, 2011. Вип. XXIV. 517 с. С. 360-370.

53. Вакуленко М. О. Акустичні параметри українських звуків [x], [ɣ] і англійського [h]. *Наукові праці: науково-методичний журнал. Філологія. Мовознавство*. Вип. 136, т. 148. Миколаїв: Вид-во ЧДУ, 2011. С. 18-22.

54. Вакуленко М. О. Особливості вживання українських літер “ɣ”, “ɣ” та “x” у запозичених лексемах. *Проблеми зіставної семантики: зб. наук. ст. Вип. 10 / відп. ред. Корольова А. В. К: Вид. центр КНЛУ, 2011. Ч. II. 415 с. С. 136-141.*

55. Вакуленко М. О. Правописна традиція українських фонем /ɣ/, /ɣ/ та /x/. *Мовні і концептуальні картини світу*. К.: ВПЦ “Київський університет”, 2011. Вип. 33. 428 с. С. 110–114.

56. Вакуленко М. О. Визначення українських відповідників до фонем /g/ і /h/ в англійській та інших мовах. *Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія: лінгвістика і літературознавство: [міжвуз. зб. наук. ст. / гол. ред. В. А. Зарва]*. Бердянськ: БДПУ, 2012. Вип. XXV. 562 с. С. 502-512.

57. Вакуленко М. Питання кирилично-латиничної транслітерації у контексті систематизації бібліографічних даних. *Бібліотечний вісник*, 2012. № 2. С. 15-21.

58. Вакуленко М. О. Віртуальна українсько-російсько-англійська термінографічна лабораторія з фізики: сучасні лінгвістичні технології у фаховій мові. *Словенська термінологија данас [упор.: акад. Предраг Піпер, д-р Владан Йовановіч]*. Београд: Српска академија науки и уметности: Институт за српски језик САНУ, 2017. 689 с. С. 679-689.

59. Вакуленко М. О. Українська мінералогічна термінологія і номенклатура: проблеми розвитку та унормування. *Мінерал. журн.*, 2018. Вип. 40, № 2. С. 86-90.

60. Вакуленко М. Міфи і реалії правописного процесу 1928 року: документальні свідчення // *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (Слов'янські обрії): збірник наукових праць / редкол.: О. Онищенко (голова) [та ін.]; НАН України, Укр. ком. славістів, Нац. б-ка України імені В. І. Вернадського*. Київ, 2019. Вип. 51(10). 320 с. С. 5-21.

АНОТАЦІЯ

Вакуленко М.О. Синтез дескриптивного та прескриптивного підходів у сучасній кодифікації українського наукового термінолексикону. Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук за спеціальністю 10.02.21 – “Структурна, прикладна та математична лінгвістика”. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України, Київ, 2020.

Дисертація присвячена вивченню дескриптивно-прескриптивного підходу в сучасній кодифікації українського термінолексикону.

У дисертації подано, обґрунтовано та розвинено комплексний підхід до вживання і творення українських термінів, заснований на використанні мовознавчих методів і природничих аспектів дослідження. Такий підхід створює передумови для того, щоб розглядати термінологію не лише як розділ лексики, сукупність термінів і вчення про них, а насамперед як науку про утворення, розвиток і функціонування термінів. За допомогою послідовного застосування статистичного та аналітичного методів досліджено важливі теоретичні й практичні термінологічні й термінографічні проблеми: роль термінів-синонімів, підходи до творення й унормування термінів, використання віддієслівних іменників і дієприкметникових форм активного стану в термінології, правописні аспекти відтворення запозичених та іншомовних слів, проблеми транслітерації тощо. На основі методу акустичних інваріантів досліджено акустичні характеристики звуків української (а також англійської) мови та знайдено їх інваріантні акустичні параметри.

Ключові слова: термінологія, науковий метод, науковий термін, лексико-семантичні відношення, синонімія термінів, віддієслівні іменники, звуки мовлення, акустичний інваріант, акустичні характеристики, запозичені терміни, взаємнооднозначна транслітерація.

АННОТАЦИЯ

Вакуленко М.О. Синтез дескриптивного и прескриптивного подходов в современной кодификации украинского научного терминологического словаря. Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени доктора филологических наук по специальности 10.02.21 – структурная, прикладная и математическая лингвистика. Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова, Министерство образования и науки Украины, Киев, 2020.

Диссертация посвящена изучению дескриптивно-прескриптивного подхода в современной кодификации украинского терминологического словаря.

В диссертации представлен, обоснован и развит комплексный подход к употреблению и созданию украинских терминов, основанный на использовании лингвистических методов и естественнонаучных аспектов исследования. Такой подход создаёт предпосылки для того, чтобы рассматривать терминологию не только как раздел лексики, совокупность терминов и учение о них, а в первую очередь как науку об образовании, развитии и функционировании терминов. С помощью последовательного применения статистического и аналитического методов исследованы важные теоретические и практические терминологические и

терминографические проблемы: роль терминов-синонимов, подходы к созданию и нормированию терминов, использование отглагольных существительных и причастных форм активного залога в терминологии, правописательные аспекты передачи заимствованных и иноязычных слов, проблемы транслитерации и др. На основе метода акустических инвариантов исследованы акустические характеристики звуков украинского (а также английского) языка и найдены их инвариантные акустические параметры.

Ключевые слова: терминология, научный метод, научный термин, лексико-семантические отношения, синонимия терминов, отглагольные существительные, звуки речи, акустический инвариант, акустические характеристики, заимствованные термины, взаимнооднозначная транслитерация.

ABSTRACT

Vakulenko M. O. Synthesis of Descriptive and Prescriptive Approaches in the Modern Codification of the Ukrainian Scientific Term Lexicon. Manuscript.

Thesis for a Doctoral Degree in Philology, Specialty 10.02.21 – Structural, Applied and Mathematical Linguistics. National Pedagogical Dragomanov University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, 2020.

The thesis is devoted to the study of descriptive and prescriptive approaches in the modern codification of the Ukrainian scientific term lexicon.

A new complex approach to the Ukrainian terms use and coinage is presented, grounded and developed. This approach is based both on linguistic methods and natural sciences investigation aspects. Such an approach creates prerequisites to consider terminology not only as a lexicology subsection, a set of terms or doctrine on them but first of all as an independent discipline about terms rise, development and functioning.

On the basis of available characterizations of a term, a new definition has been proposed: a term (from the Greek τέρμα ‘end, boundary’) is a unit of the lexical level (a word or a collocation) that denominates some concept of respective domain of human endeavour and forms the functional thematic class of the field vocabulary and is a natural (systemic or off-systemic) element of the terminology fund. Such a designation generalizes previous concepts of a term and better corresponds to its nature.

The lexical layer of language is continuously updated with new terms that form their specific subsystem. Furthermore, the relevant units need to be processed and systematized. All these facts clearly demonstrate a necessity for a separate discipline, the object of study of which very terms would be. Now most experts consider terminology as an independent science about terms (L. Vasenko, V. Dubichynsjkyj, O. Krymecj; A. D’jakov, T. Kyjak, Z. Kudeljko; V. Lejchik; N. Ovcharenko; A. Condaminé). This point of view agrees well with the classification of terminology as a knowledge theory in the international standard ISO 1087-1:2000, definition 3.5.2, that regards terminology as a science studying the structure, formation, development, usage and management of terminologies in various subject fields. Terminology has already the well-defined investigation subject and more or less successful embodiment of its theoretical findings within educational courses. Until recently, however, the relevant scientific methods (with their principles and application specialties) were not developed. This made it impossible to consider terminology as a full-fledged science.

Each well-developed science has with two complementary investigation methods. For example, physics operates with the experimental and theoretical methods. The linguistic methods may also be divided into the experimental and theoretical ones. Such a dichotomy of the scholarly approach in the linguistic studies has been pointed out by a number of specialists: Ju. Sheveljov, B. Serebrennikov, N. Nikitin, A. Baghmut, L. Sova and others. Similarly, the two basic methods can be distinguished in terminology-science also. So, terminology as a science studies the rules and laws of the formation, development and operation of terms in a particular field of human undertaking, and uses the statistical and analytical research methods. Thus, the statistical method determines the familiar (used) linguistic phenomena or forms that are not necessarily correct. Instead, the analytical method helps to establish the right but not always commonplace phenomena or forms, and also identify the emergence or presence of certain tendencies or laws. The combined, systemic use of these methods reflects natural peculiarities of the investigation subjects (in particular, modern term vocabularies size and their development rates) and defines terminology as an independent science.

A term vocabulary (field terminology) is characterized by such general lexical phenomena as *polysemy*, *homonymy*, *paronymy*, and *synonymy*, i. e. the distinction in the meaning and creation of appropriate lexical categories are inherent to terms also. The language systemic character manifests itself through lexical semantic relations as they reflect the semantic correlations between different language units caused by interaction between their lexical and grammatical aspects. This is why investigation of these relations takes important place in the integrated linguistic description of the language system uniting lexical and grammatical components.

On the one hand, there exists the *formal synonymy* as a consequence of diversity and sophistication of language tools. It splits into the *grammatical synonymy* based on comparison of morphological and syntactic categories, and *lexical* one that proceeds from the word meaning. On the other hand, there exists the *contentual synonymy*, reflecting different aspects of the research object or different approaches to its study. The synonymic units play their necessary role in the terminological system operation, namely: (1) concept refinement and delineation; (2) language enrichment; (3) term derivation; (4) perspective terminological vocabulary formation; (5) term interpretation; (6) term system construction.

The analytical approach to determine the semantic proximity grade between any two lexical units (words and collocations) presented here, is an important achievement in the synonymy study. The corresponding semantic distance can be numerically measured by the generalized Pythagorean theorem, regarding the word semes as their coordinates in the multidimensional semantic space.

The high derivative ability of Ukrainian verbs is a source of a great number of verbal nouns that easily undergo terminologization and became important members of term systems. To correctly use the terms derived from verbs, one should correctly classify them, distinguishing a phenomenon and actions of different duration and repeatability: *vidkhyt* 'deviation' (phenomenon) – *vidkhytlenja* (one-time action) – *vidkhytjannja* (long-time action) – *vidkhytlenja* (repeating action). Given that a significant number of primordially Ukrainian perfect verbs do not have derivative nouns and the nouns, derived from the perfect and imperfect form of the same verb, sometimes significantly differ in

their meanings and lose the expressive aspectual features inherent to initial verbs, one may conclude that the aspectual opposition disappears in the verbal nouns derived from these verbs.

The orthographic compliance is a necessary criterion of the term aptitude. At the same time, the specialists differ in their opinions on the Ukrainian orthography that is reflected also in academic dictionaries. The solution to this problem should be searched at the phonetic level that allows one to realize objective principles and laws acting in the chain “phone – phoneme – grapheme”. The modern linguistic technologies of text processing widely use the phonetic data for speech recognition and synthesis that makes phonetic studies extremely important today.

On the basis of the acoustic invariants method, the acoustic characteristics of Ukrainian (and English) speech sounds were investigated, and their invariant acoustic parameters were found. In particular, the phonetic data support the earlier conclusion about a voiceless character of the English phoneme /h/. Accounting for the acoustical and articulatory characteristics of its allophones in various combinations, we conclude that the closest Ukrainian equivalent is the phoneme /x/.

We studied the terminological borrowings in Ukrainian on the basis of etymological, comparative, morphosemantic, and acoustic phonetic analysis. One of the most prevalent modifications that foreign terms undergo in Ukrainian is shift of values that can lead sometimes to the breach of motivation ties with the etymon meaning, and to irregularities or distortions of lexical semantic relations and to unwanted connotations. The excess of foreign words in Ukrainian – as in many European languages – often causes orthoepic and orthographic difficulties in their mastering. It is necessary therefore to intensify use of native units, minimizing the number of unnecessary loans. Relevant spelling propositions are formulated, including use of the Ukrainian “r” and “и” and expediency of some simplifications in the loanwords. The adopted and foreign words should be rendered on different bases, namely by invariant transcription and transliteration.

The simple-correspondent transliteration of Ukrainian terms by the Ukrainian Latinics (UL) is needed for their use in multi-lingual data banks based on Latin script. These are, first of all, the eponimic terms with the onomastic component (*Puljuj lamp, Bogholjubov – Parasjuk method, Churjumov comet*, etc.), the terms of the Ukrainian origin (*ukrajinit, vernadsjkit, vasylivsjkyj ghranit*, etc.). The UL should be the base for adoption of the Ukrainian names by the world community.

The need for implementation of the Ukrainian Latinics as the international graphical representation of the Ukrainian language, is conditioned by the European perspectives of Ukraine and intensification of its international contacts that require corresponding processing of multilingual and multialphabetic texts and data banks. The equivalence of the Cyrillic and Latin representations of Ukrainian texts is necessary for its successful integration into the world lingua-information and economic space.

Key words: terminology, science method, scientific term, lexical semantic relations, term synonymy, verbal nouns, speech sounds, acoustic invariant, acoustic characteristics, loan terms, simple-correspondent transliteration.